

Vals essenvlieskelkje zorgt voor kaalslag onder essen

Kees van Vliet, Nederlandse Mycologische Vereniging

Sinds 2009 worden onze essen in snel tempo aangetast door de essentaksterfte. Vooral de gewone inheemse es (*Fraxinus excelsior*) is zeer vatbaar. Dit wordt veroorzaakt door een minuscule schimmelsoort uit Oost-Azië, het vals essenvlieskelkje (*Hymenoscyphus pseudoalbidus*)¹. Naar verwachting zal minder dan 10% van de essen in bossen, lanen en parken de komst van deze invasieve exoot overleven. Dit leidt tot hoge kosten in het bos- en bomenbeheer en is ook in ecologisch en landschappelijk opzicht een verarming.

¹ De gangbare naam in de internationale literatuur is nu *Hymenoscyphus fraxineus*, maar deze naam wordt in Nederland nog niet algemeen gebruikt.

De paddenstoel en de aantasting

De symptomen van essentaksterfte werden in de jaren 1990 voor het eerst waargenomen in Polen en Litouwen. De ziekte heeft zich snel over heel Europa verspreid. De veroorzaker werd in 2006 beschreven als *Chalara fraxinea*. Dit bleek later de ongeslachtelijke vorm te zijn van *Hymenoscyphus pseudoalbidus*. Deze geslachtelijke vorm werd in 2012 voor het eerst ook in Nederland vastgesteld. Het vals essenvlieskelkje is op het oog niet te onderscheiden van het inheemse essenvlieskelkje (*Hymenoscyphus albidus*), dat saprotroof leeft op afgevalen bladstelen van de es. Voor determinatie geven de symptomen van de aantasting enig houvast, maar alleen DNA-onderzoek geeft zekerheid.

De aantasting begint bij het blad en groeit via de stelen door naar de twijgen. Daar wordt de sapstroom verstoord door aantasting van bast en cambium, waarna het blad verdort en de twijg bruin verkleurt en afsterft. In de bast van aangetaste takken ontstaan langgerekte afgestorven plekken. Steeds meer delen van de kroon sterven af en uiteindelijk de gehele boom. Secundaire aantasting door honingzwammen (*Armillaria* spp.) kan het sterfproces versnellen.

De ziekte verspreidt zich door de lucht via de sporen van de kleine witte paddenstoeltjes die in de zomer ontstaan op de afgevalen geïnfecteerde bladstelen. Als gezond blad wordt geïnfecteerd door de sporen, is dat het begin van een nieuwe cyclus. Jonge takken en zaailingen worden als eerste aangetast. Oudere bomen zijn iets minder vatbaar en kunnen soms deels herstellen. Er is geen behandeling bekend om de bomen te beschermen of genezen.

Uit onderzoek is gebleken dat 1-2% van de essen in een populatie zaailingen minder vatbaar is voor de essentaksterfte. Door selectie en vermeerdering van kansrijke genotypen hoopt men een geschikte genenbron te vormen waaruit weer een gezonde populatie kan ontstaan.

Vruchtlichaam vals essenvlieskelkje.
(Foto: Menno Boomsliuter)

Aantasting essentaksterfte (Foto: Jonas Barandun, CC BY-SA 3.0 via Wikimedia Commons)

De boom en de gevolgen

De gewone es is een robuuste boomsoort die inheems is in Europa. Hij groeit op relatief voedselrijke en vochtige bodems en vormt dus een waardevolle aanvulling op het bomenpalet, dat gedomineerd wordt door soorten die vooral op de arme en droge groeiplaatsen voorkomen. In 2014 was er nog ruim 13.000 ha essenbos in ons land, grotendeels geplant in de tweede helft van de vorige eeuw. Destijds is de es veel gebruikt ter vervanging van de iep die door iepenziekte het veld moest ruimen. Driekwart van de essen is aangeplant in gelijkjarige opstanden, vaak gemengd met andere loofboomsoorten. Ruim 5.000 ha is in beheer bij Staatsbosbeheer en 4.300 ha bij decentrale overheden (bossen en wegbplantingen). De snelle opmars van de essentaksterfte plaatst hen voor grote problemen.

Uit een inventarisatie van Staatsbosbeheer blijkt dat 85% van hun essenbossen zwaar tot matig is aangetast. Met het oog op de veiligheid worden aangetaste bomen langs wegen en paden gekapt. Gezonde, mogelijk resistente bomen worden gespaard. Herplant vindt plaats met gewone esdoorn, zwarte els en inlandse eik, gemengd met diverse inheemse loofboomsoorten. De kosten voor kappen, afvoeren en herplanten worden geschat op 10-20 miljoen euro voor de terreinen van Staatsbosbeheer.

Naast de economische schade zijn er ook ecologische gevolgen. Op basis van Deens onderzoek wordt verwacht dat het inheemse en onschadelijke essenvlieskelkje volledig verdrongen zal worden door de invasieve exoot vals essenvlieskelkje. Daarnaast zal het verdwijnen van de es in veel gebieden negatieve gevolgen hebben voor de biodiversiteit. Door de relatieve openheid van de kroon en de goede verteerbaarheid van het strooisel bieden essenbossen een goed biotoop voor allerlei bosplanten. Essenhakhoutbossen, die zeer vatbaar zijn voor aantasting, staan bij uitstek bekend om hun hoge biodiversiteit. Uit Brits onderzoek blijkt dat meer dan 100 soorten organismen (sterk) afhankelijk zijn van de es voor hun levenscyclus. Ook in landschappelijk opzicht is het verdwijnen van de es als karakteristieke soort in bossen, dorpsbosjes, parken, lanen en wegbplantingen een verlies.

Een klein lichtpuntje bij dit alles is dat de aftakelende essenbossen blijkbaar een goed substraat vormen voor verrassende soorten padenstoelen die hier voorheen niet of zeer zelden voorkwamen. Dat pleit ervoor de natuur een kans te geven en aangetaste essen niet overal op te ruimen.

Verder lezen

10 vragen over essentaksterfte (WUR)

<https://www.wur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Onderzoeksinstituten/plant-research/Open-teelten/bomen-fruit/10-vragen-over-Essentaksterfte.htm>

Praktijkadvies Essentaksterfte (VBNE) <https://www.vbne.nl/productdetails/praktijkadvies-essentaksterfte>

Vals essenvlieskelkje <https://www.verspreidingsatlas.nl/0622460>

